

NADMEĐER: TRAGEDIJA CRNE GORE KROZ ŠEĆANJE NA INTERNACIJU

4.

Na sabirni logor podšeća ime ulice i jedan trotoar

Piše: **Nenad STEVOVIĆ**, publicista i istraživač crnogorske dijaspore

Česta strijeljanja i vješanja biranih Crnogoraca, masovna internacija u mnogobrojne logore, kaznene ekspedicije i žestoki zulum po svim mjestima bila je svakodnevica porobljene Crne Gore. To je upotunjavano „nametom na vila- jet“ – rekvizicijom, pa je narod u ovim, inače nerodnim i gladnim godinama ostajao bez najnužnijih izvora za život. Manje-više u svim krajevima se masovno umiralo od gladi. Za ishranu se upotrebljavalo sve do čega se moglo doći – razne vrste trava, lišće, oklasine, kosti. Ljudi su davali imanja za koji kilogram brašna, samo da bi još koji dan održali porodicu.

VUKSANLEKIĆI

Austrijske vlasti grčevito su nastojale da raznovrsnim terorom i zločinima uguše komitski pokret u Crnoj Gori i da potčine slobodarski crnogorski narod. Međutim, mada grcajući u mukama i trpeći zla, narod je pružao otpor i slao u šume, u komitske čete, najhrabrije sinove. Kada su vlasti uvidele da se, bez obzira na sve odmazde, ne može pokoriti, odlučile su da osnuju još jedan koncentracijski logor – u Vuk-sanlekićima. Malo selo Vuk-sanlekići je tri kilometra udaljeno od Tuzi. Ozloglašeni logor iz kojeg je rijetko ko izašao živ Austrijanci nikada nisu prijavili Međunarodnom crvenom krstu, samim tim logorašima je bila uskraćena bilo koja vrsta međunarodne pomoći. U tom smislu slikovit je primjer kada je otac, interniran u logoru Boldagason u Mađarskoj, poslao svom sinu u Vuk-sanlekiće paket hrane koji je dobio od Crnogorskog crvenog krsta. Poslije nekog vremena paket mu se vratio napunjen kamenjem.

ČETIRI GRUPE

Crnogorci su se 31. jula 1917. godine nalazili u 68 logora, i u zavisnosti od vremena kada su internirani razvrstani su u

Prema podacima koje je 1937. godine objavio austrijski oficir i političar Ernst Šteruović u logorima Austrougarske je na dan 27. jula 1917. bilo zatočeno ukupno 10.774 pripadnika crnogorske vojske, od čega 955 oficira i 9.759 vojnika. Iz tekstualnog objašnjenja tabele se jasno vidi da autor nije u objavljenim podacima uračunao i internirane civile

Interniranje građana Crne Gore trajalo je do kraja rata. Početkom maja 1918. godine u sabirni centar u Kastel Lastvi, današnjem Petrovcu na Moru, pod stražom je dovedeno 2.000 civila - radnika koji su radili na crnogorskom primorju. Svi su internirani u radno sabirne logore unutar Monarhije, najviše u Nadmeđer i Nežider

Nadmeđer u austrougarsko doba

Logor Drosendorf

četiri grupe. Oni koje je rat, iz različitih razloga, zatekao na teritoriji Austrougarske, i koji su odmah bili sprovedeni u logor, pripadali su prvoj grupi. U drugu grupu spadali su internirani nakon okupacije Pljevalja, u zimu 1915/16. godine. Treću grupu činili su oni koji su internirani od juna do avgusta 1916. godine, kao posljedica Vešovićeve afere, a četvrtu grupu oni koji su u logore sprovedeni u vremenu od avgusta 1916. do maja 1918. godine. Unutar ovih grupa posebno su razvrstani, na jednu stranu oficiri, činovnici i trgovci, a na drugu vojnici, seljaci i ostali civili. U manjim ili većim grupama, interniranje građana Crne Gore trajalo je do kraja rata. Početkom maja 1918. godine u sabirni centar u Kastel Lastvi, današnjem Petrovcu na moru, pod stražom

je dovedeno 2.000 civila - radnika koji su radili na crnogorskom primorju. Svi su internirani u radno sabirne logore unutar Monarhije, najviše u Nadmeđer i Nežider.

NEPOZNANICE

Zvanični list crnogorske vlade u emigraciji „Glas Crnogorca“, koji je izlazio u Neji kod Pariza, u 11 svojih izdanja, od broja 34 koji je izašao 30. novembra 1917. do broja 45 koji je štampan 15. oktobra 1918. godine, objavio je spiskove sa 6.696 imena interniranih Crnogoraca u logore u Austrougarskoj, koji su svoje adrese dostavili crnogorskom Crvenom krstu. Prema podacima koje je 1937. godine objavio austrijski oficir i političar Ernst Šteruović u logorima Austrougarske je na dan 27. jula 1917. bilo zatočeno ukupno 10.774 pripadnika cr-

nogorske vojske, od čega 955 oficira i 9.759 vojnika. Iz tekstualnog objašnjenja tabele se jasno vidi da autor nije u objavljenim podacima uračunao i internirane civile.

Tačan broj crnogorskih građana interniranih za vrijeme austrougarske okupacije nije moguće utvrditi jer o tome ne postoje precizni podaci. Prema podacima koji su 1937. godine objavili u svom referatu dr Verena Moritz i dr Hannes Leidinger, profesori na Univerzitetu u Beču, za vrijeme Prvog svjetskog rata u logorima je bilo zatočeno 13.600 Crnogoraca od kojih je 970 preminulo u zarobljenstvu. Da je ukupan broj zarobljenih i preminulih Crnogoraca u austrougarskim logorima mnogo veći govori i najnovije istraživanje koje je dokazalo da je samo u logoru Nadmeđer i njegovoj blizini život izgubilo više od 600 interniranih građana sa prostora Crne Gore.

NADMEĐER

Jedan od najvećih logora za Crnogorce tokom Prvog svjetskog rata je bio Carski i kraljevski logor ratnih zarobljenika Nadmeđer, koji se nalazio na teritoriji tadašnje Ugarske. Nakon završetka rata, kraha i urušavanja Austrougarske monarhije, nekoliko provincija koje su obuhvatale teritorije povijesnih zemalja Češke, Moravske i Slovačke se ujedinilo i proglasilo Čehoslovačku Republiku kao nezavisnu dr-

žavu. Nadmeđer je pripao Čehoslovačkoj u čijem sastavu je bio tokom trajanja te države, izuzev perioda između 1938-1944. godine kada je grad bio pod jurisdikcijom Hortijeve Mađarske. Za vrijeme Čehoslovačke grad se zvao Čalovo. Nakon raspada Čehoslovačke 1993. godine i stvaranja dvije nezavisne države – Češke i Slovačke, grad pripada Slovačkoj i dobija današnji naziv Veliki Međer, na slovačkom jeziku Velký Međer. Smješten na južnom dijelu države i udaljen je 11 kilometara od granice sa Mađarskom. Bratislava, glavni grad i prijestonica Slovačke, udaljena je 68 kilometara. Reljef je veoma interesantan imajući u vidu da se grad nalazi na prostranom i ravničarskom Žitnom ostrvu, najvećoj adi u Evropi, koju tvore Dunav i njegov severni rukavac, Mali Dunav ili Dunavac. Nadmorska visina Velikog Međera, bivšeg Nadmeđera, je 112 metara.

BURNA ISTORIJA

Nadmeđer je davna naseobina koja je sačuvala veliki broj starih povelja i dokumenata iz svoje duge istorije trajanja. Prvi put se pominje 1248. godine u povelji ugarskog kralja Bele IV, dok se u povelji kralja Stefana V ugarskog pominje kao „villa Meger“ Od 1421. godine pripadao je moćnom ugarsko-češkom kralju i njemačkom caru Žigmundu Luksemburškom i njegovoj ženi Varvari. Kralj Matija Korvin, ili „kralj

Jedan od najvećih logora za Crnogorce tokom Prvog svjetskog rata bio je Carski i kraljevski logor ratnih zarobljenika Nadmeđer, koji se nalazio na teritoriji tadašnje Ugarske. Uspomenu na nekadašnji logor u Nadmeđeru čuva naziv Logorske ulice (Tabor utca) i djelovi prvog gradskog trotoara kojeg su izgradili logoraši 1916. godine

Otkrivanje spomenika logorašima u Vuk-sanlekićima

Ulaz u Veliki Međer (Nadmeđer)

Matijaša” kako ga je opjevala slovenačka epska poezija, je 1466. godine podigao Nadmeđer na rang varošice, s pravom da organizuje godišnje tri sajma. Italijanski putopisac Antonije Marko Pigafeta daje kratki opis Nadmeđera kojeg je posetio 1567. i 1568. godine i u svom putopisu ga navodi kao „varoš na Komoranskom ostrvu“. U 16. i 17. vijeku Nadmeđer se našao na nemirnoj granici sa puno sukoba, između Ugarske i Osmanskog carstva. U tom periodu, putem kraljevskih poklona, kupovine ili nasljedstva, promijenio je dvadeset pet gospodara – pošednika. Nadmeđer baštini uspomenu i na mađarskog junaka Franju Rakociju koji je 1710. godine dao gradu zaštitnu povelju. Katoličku crkvu ima od 15. vijeka, a protestansku od 1785. godine. U velikim požarima je gorio 1702. i 1852. godine, kuga ga je prepolovila 1711, a sa epidemijom kolere se borio u dva navrata, 1831. i 1849. godine.

MIHAILOV DVORAC

Zabilježeno je da su jedna „vještica“ i jedan „vrač“ spaljeni na lomači na gradskom trgu 1701. godine. Na putu za Bratislavu, sa lijeve strane pruge koja vodi ka Komarnu, nalazi se dvorac „Ivanka“ koji je pripadao knezu Mihailu Obrenoviću. Dvorac je dobio kao miraz uz ženu Juliju Hunjadi, koju je oženio za vrijeme svog višegodišnjeg izbjeglišta između dva mandata kneza Srbije iz dinastije Obrenovića. Prema popisu iz 1910. godine Nadmeđer sa naseljem Izap je imao 701 kuću i 4.002 stanovnika, od kojih samo osmoro nijesu bili Mađari. Danas Veliki Međer ima približno 9.000 stanovnika sa etničkim sastavom u kojem dominiraju Mađari sa 84,5%, ispred Slovaka kojih ima 13,5%. Uspomenu na nekadašnji logor u Nadmeđeru čuva naziv Logorske ulice (Tabor utca) i djelovi prvog gradskog trotoara kojeg su izgradili logoraši 1916. godine.

(Nastavlja se)

Karta Austrougarske monarhije, sa pozicijom logora Nadmeđer